

Komentar in karta: 3/47

SLA V301.01 'late kozolca'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'prečni tramič, drog v kozolcu', knj. *láta* (*á*), se v slovenskih narečjih najpogosteje uporabljata leksema *lata* in *ranta*. V nekaterih točkah gorenjske in dolenske narečne skupine se uporablja leksem *remelj*. Drugi leksemi so redki in razpršeni.

V vprašalnici je vprašanje postavljeno v množinski obliki, vendar je v gradivu precej odgovorov zapisanih v im. ed.

V T164 je poleg leksema *late* (im. mn.) ob drugem leksemu *rante* zapisano, da je poimenovanje starejše. V T003 je zapisovalec ob leksemu *late* zapisal, da so »s klini zaklinjene«.

Ti leksemi se lahko uporabljajo tudi v zvezah z desnim ali levim prilastkom, ki tu niso kartirani, npr.: *late (od) kozolca* (T097, T207, T209, T268, T273, T297, T310, T323, T342, T386), *late kozla* (T090, T208), *lata v kozolcu* (T314), *late za v stog* (T009), *late pri harfi* (T049), *remeljni kozolca* (T285), *kozolčna lata* (T302) in *rante kozolčne* (T346).

Za veliko točk na to vprašanje ni odgovora, saj kozolcev tam nimajo, na kar je v več zapisih tudi opozorjeno (prim. V299.01 *kozolec*).

2. Morfološka analiza

lat- < *(*lat*)-*a* / *(*lat*)-*ę* (im. mn.) ← stvnem. *latta*, srvnem. *latte* 'letev'

latnik (im. ed.) < *(*lat*)-*bn-ik-ъ*

latve < *(*lat*)-*ъv-ę* (im. mn.)

letv- < *(*let*)-*ъv-a* / *(*let*)-*ъv-ę* (im. mn.) / *(*let*)-*ъv-i* (im. mn.) ← neka stvnem. beseda, sorodna s stvnem. *latta* 'letev'

rant- < *(*rant*)-*a* / *(*rant*)-*ę* (im. mn.) ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letev'

kolci < *(*kol*)-*bc-i* (im. mn.) ← *(*kol*)-*bc-ъ* ← *(*kol*)-*ъ* 'kol'

lege < *(*leg*)-*ę* (im. mn.) ← *(*leg*)-*a* ← **le-ti* (< **leg-ti*) **leg-ę* 'leči'

moti < *(*mot*)-*i* (im. mn.) ← *(*mot*)-*ъ* 'drog, kol, steber' ← **met-a-ti* 'metati'

rebra < *(*rebr*)-*a* (im. mn.) ← *(*rebr*)-*o* 'rebro'

preklje < *(*perk*)-*ъl-ę* (im. mn.) ← *(*perk*)-*ъl-a* ← *(*perk*)-*ъ* 'prečen, ki leži prek, nasproti'

prekelje (im. ed.) < *(*perk*)-*ъl-bc-ъ*

prečniki < *(*perč*)-*bn-ik-i* (im. mn.) ← *(*perč*)-*bn-ik-ъ* ← *(*perč*)-*bn-ъ* /

**perč-i-ti* ← *(*perk*)-*o* ← *(*perk*)-*ъ* 'prečen, ki leži prek, nasproti'

- pretlj-** < *(*pretl̥*)-*ę* (im. mn.) / *(*pretl̥*)-*i* (im. mn.) ← bav. nem. *Prettl* 'majhna deska' (prim. nem. *Brett* 'deska')
- remelj-** < *(*reml̥*)-*b* / *(*reml̥n*)-*i* (im. mn.) ← bav. nem. *Riemling* 'dve coli debel in petnajst col širok plošč' / bav. nem. *Rämbling* 'vrsta kola' / bav. nem. *Rähmel*, *Remel* 'rogovilasto poleno, ki se ne da razklati'
- lajšte** < *(*lajšt*)-*ę* (im. mn.) ← nem. *Leiste* 'letva' (pred prehodom srvnem. *s̥* > *s*)
- g//a//tr-** < *(*gatr*)-*a* / *(*gatr*)-*ę* (im. mn.) ← srvnem. *gater*, nem. *Gatter* 'mreža, ograja za zaščito pred divjadjo' (1. // ≥ *l* v T291; 2. // ≥ *n* v T288, T291–T292)
- drot** (im. ed.) < *(*drot*)-*b* ← srvnem. *drāt* 'žica' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*)
- trame** < *(*tram*)-*ę* (mn.) ← *(*tram*)-*b* ← srvnem. *trām*, *drām* 'tram, bruno, zapah'
- štange** < *(*štang*)-*ę* (im. mn.) ← *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'
- šprajce** < *(*šprajc*)-*ę* (im. mn.) ← *(*šprajc*)-*a* ← nem. *Spreize* 'opora, podpora'
- štafeljni** < *(*štafłn*)-*i* (im. mn.) ← *(*štafł*)-*b* ← srvnem. *stafel*, *staffel* 'stopnica, stopnja' (ESSJ IV: 104)
- žlajferji** < *(*žlajfer*)-*j-i* (im. mn.) ← *(*žlajfer*)-*j-b* ← srvnem. *slifære* 'brusač, brus' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*)
- španica** (im. ed.), nejasno, morda v zvezi z nem. *spannen* 'raztegniti, nabiti'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šprajce* v T001, *trame* in *žlajferji* v T045, *kolci* v T098, *drot* v T100, *mati* v T195, *lege* v T283, *rebra* v T290, *štafeljni* v T339 in *španica* v T411.

Kot enkratnici z *lat-* sta kartirana leksema *latve* v T230 in *latnik* v T231.

Kot enkratnice s *prek-* so kartirani leksemi *prečniki* v T141, *prekeljc* v T173 in *preklje* v T305.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *špranja* v T019, *štant* oz. *štanti* v T234, T244, T253 in T326 ter *brane* v T197.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T013, T017–T018, T020, T023–T025, T029–T031, T034, T043, T050, T054, T060–T061, T063, T067, T078, T082, T084–T087, T106–T107, T117–T118, T120, T122–T124, T136–T137, T139, T144, T148, T151–T152, T154, T156, T352–T353, T363–368, T370, T372–T373, T375–T378, T382, T385, T387, T389, T391–T393, T398, T400–T401, T404–T405, T407–T408 in T412–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1996

5. Primerjaj

SLA: V299.01 *kozolec* (3/45); V300.01 *stebri kozolca* (3/46); V463.01 *deske ograje* (3/99); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Late kozolcev so praviloma lesene in vodoravno nameščene oporne naprave ob/v pokončnih drogovih ali lesenih ali zidanih stebrih kozolcev. Late so bile različnih dolžin in debelin, kar je bilo odvisno od razmika med pokončnimi drogovi in stebri. Pri enostavnejših izvedbah enojnih kozolcev brez streh so bili drogovi postavljeni bolj skupaj (od dva do tri metre) kot pri večjih enojnih kozolcih z lesenimi ali zidanimi stebri (od tri do štiri metre) ali velikih dvojnih kozolcih – toplarjih, kjer so bili razmiki med stebri še večji (od štiri do štiri metre in pol).

Večinoma so bile late narejene iz lesa smreke ali hoje. Pri preprosto zasnovanih enojnih kozolcih brez streh so bile late zaradi manjših razmikov nosilnih drogov praviloma krajše in iz manj debelega lesa. Pogosto so za late v teh in tudi večjih enojnih in dvojnih kozolcih uporabljali sušice, ki so jih gospodarji odbirali v gozdu, še posebej med mladim, gosto raslim drevjem, ki se je posušilo ali zaostajalo v rasti.

Na južnem Pohorju so za late uporabljali bolj krepke smrekove ali hojeve sušice, večinoma debeline deset krat deset centimetrov. Bile so tesarsko ročno obdelane z vseh štirih strani in nato vtaknjene v nekoliko večje kvadrataste luknje, ki so se največkrat v razmiku od dvaindvajset do petindvajset centimetrov vrstile po stebru od spodaj navzgor. Kvadratasti prerezi lat so zagotovili trden oprijem in stojišče polagalca sena in drugih pridelkov v late kozolca, pa tudi oporni stoli – *hlapci* so se s kavljastimi kljukami bolje oprijemali štiristrano obdelanih lat.

Prim.: Čop – Cevc 1993; Hazler 1999; Hazler 2007; Melik 1931; Mušič 1970; Stele 1928; Svetek 2011; Štepec 2001; Valvasor 1994

7. Skica

